

UNIVERZITA KARLOVA

v rámci projektu Historie – klíč k pochopení globalizovaného světa (Progres Q09)

a

projektu Dějiny vysokoškolské vědy a vzdělanosti (Progres Q23)

pořádá

ve středu 19. září 2018 na FF UK

(nám. Jana Palacha 2, Praha 1)

workshop

Rok 1618 – dveře všech béd?

Začátek třicetileté války
v transdisciplinární perspektivě

Workshop se koná při příležitosti 400. výročí začátku třicetileté války, která – jak se tradičně připomíná – začala a skončila v Praze. Je však opodstatněné vnímat právě české země jako prostor, kde se otevřely – řečeno s Pavlem Skálou ze Zhoře – ony symbolické „dveře všech béd“? Nebyla i řada dalších evropských zemí jen krok od propuknutí konfliktu, který posléze poznamenal celý kontinent? Lze mluvit o válce v pravém smyslu slova od chvíle, kdy čeští stavové vztáhli ruku na císařovy místodržící, anebo až tehdy, kdy se obě strany dostaly do ozbrojeného střetu, popřípadě už v předchozích letech, kdy vzájemně napjaté vztahy nabývaly rázu jakési raně novověké „studené“ války? Ovládala vyhrocená atmosféra této doby jen centrum, anebo doléhala i na periferii, resp. týkala se zejména Prahy a předních královských měst, anebo pronikala i do menších vrchnostenských měst, popřípadě i na venkov? Měla dlouhodobá tenze a posléze otevřené propuknutí bojů přímý dopad i do jiných oblastí života tehdejší společnosti, například do sféry propagandy, mediální komunikace, knižní kultury, výchovy a vzdělávání, medicíny, vztahu politických a intelektuálních elit, mezilidských interakcí, životního stylu, konzumu atp.? Cílem workshopu je analyzovat nejrůznější fenomény charakterizující počátek třicetileté války, jejichž prostřednictvím můžeme první celoevropskou válečnou konfrontaci nahlédnout pod méně obvyklými zornými úhly. Stejně jako u obdobných akcí pořádaných v předchozích letech v rámci projektu Prvouk bude i u tohoto workshopu konaného v rámci projektu Progres přednostním cílem transdisciplinární uchopení zkoumané tematiky, přičemž vystoupení zde prezentovaná budou po recenzním řízení v plném znění, případně v rozšířené podobě, vydána v podobě kolektivní monografie.

Mgr. et Mgr. Klára Andresová (*Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK*)

Mgr. Bohdana Divišová, Ph.D. (*Ústav dějin lékařství a cizích jazyků I. LF UK*)

PhDr. Marek Ďurčanský, Ph.D. (*Ústav dějin UK a archiv UK*)

Doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph.D. (*Ústav českých dějin FF UK*)

PROGRAM

9.00–9.30 prezence účastníků, 9.30 zahájení workshopu

I. POLITIKA (9.30–12.00)

Václav Bůžek,
Komunikační síť Kristiána I. z Anhaltu-Bernburgu
před propuknutím českého stavovského povstání

Marie Šedivá Koldinská,
Rok 1618 mezi mírem a válkou.
Povstání jako pokračování politiky jinými prostředky

František Koreš,
Úskalí válečné solidarity.
Jan Vilém Mičan z Klinštejna za stavovského povstání

Marek Brčák,
Působení kapucínského řádu v českých zemích během stavovského povstání (1618–1620)

– 12.00–13.00 přestávka na oběd –

II. VÁLKA (13.00–15.30)

Klára Andresová,
Možnosti vojenského vzdělávání středoevropské šlechty a měšťanských elit
na počátku třicetileté války

Antonín Kostlán,
„A to vše dalo se pro ty války vojenské...“
Podkopanost českého a středoevropského finančního a měnového systému
na prahu třicetileté války

Václav Matoušek,
Příspěvky archeologie k poznání válečných událostí roku 1618 v Čechách.
Výzkumy archeologické nebo transdisciplinární?

Bohdana Divišová,
„Medico indignae?“
Reflexe a léčba střelných zranění v lékařských spisech raného novověku

Vítězslav Prchal,
Generace roku 1618.
Formování císařské armády a habsburský důstojnický sbor na počátku třicetileté války

– 15.30–16.00 přestávka na kávu –

III. IDEJE (16.00–18.00)

Ivo Purš,
1618. Prchající Atalanta Michaela Maiera
jako pozdní plod rudolfínské epochy

Tomáš Sterneck,
Rebelie a „kvalita věrnosti“.
České Budějovice a počátek stavovského povstání

Marek Ďurčanský,
Mezi dvěma i více loajalitami.
Dilemata českých měst v roce 1618

Kateřina Šolcová,
Jesseniův spis Proti tyranům.
Polemika se zastánci panovnické suverenity na počátku třicetileté války

ABSTRAKTY PŘÍSPĚVKŮ

Komunikační síť Kristiána I. z Anhaltu-Bernburgu před propuknutím českého stavovského povstání

Václav Bůžek

Přestože přičinám, průběhu a důsledkům českého stavovského povstání věnovalo badatelskou pozornost několik generací českých a zahraničních historiků různého metodologického zaměření, zůstával v pozadí jejich výraznějšího vědeckého zájmu mezinárodní rámec tohoto náboženského a politického konfliktu evropského významu, jenž představoval prolog třicetileté války. Hledání zahraničních spojenců nekatolických a protihabsbursky zaměřených stavů v českých zemích rozhodně nezačalo 23. května 1618 po defenestraci v Praze a po vydání stavovských apologií, jak se bez opory ve výzkumu zahraničních pramenů převážně domnívala starší literatura, ale mělo mnohem hlubší kořeny. Po vzniku protestantské Unie v Římsko-německé říši usiloval o prohloubení vazeb s nekatolickou šlechtou v českých zemích zvláště Kristián I. z Anhaltu-Bernburgu, jenž patřil k hlavním představitelům říšských kalvinistů. Místodržitel v Horní Falci se sídlem v Amberku se pokoušel o vytvoření protihabsburské komunikační osy mezi rezidencí kurfiřta Friedricha IV. z falcké větve Wittelsbachů v Heidelbergu, Amberkem a Prahou. Diplomatické aktivity Oswalda Crolla, Theobalda Hocka z Zweibrückenu, Ludwiga Cameraria a jejich metody komunikace v českých zemích dokládají, že Kristián I. z Anhaltu-Bernburgu využíval k přenosu informací nejen diplomatické agenty, ale také kazatele, lékaře, úředníky a další humanistické vzdělance nekatolického náboženského smýšlení. Kristiánovi I. z An-

haltu-Bernburgu naopak nechyběly podrobné zprávy o politických postojích nekatolických šlechticů z českých, rakouských a uherských zemí k Habsburkům. Poznání činnosti aktérů komunikační sítě Kristiána I. z Anhaltu-Bernburgu v českých zemích před propuknutím stavovského povstání představuje hlavní vědecký cíl referátu.

† † †

Rok 1618 mezi mírem a válkou. Povstání jako pokračování politiky jinými prostředky

Marie Šedivá Koldinská

Vymezit přesnou hranici mezi válkou a mírem je značně obtížné i v kontextu moderních dějin, kdy lze hovořit nejen o „studené válce“, ale stále častěji také o informační či o hybridní válce. Situace v minulých staletích byla přehlednější jen zdánlivě. Zatímco v souvislosti s existencí tradičních státních celků a tradičních forem diplomacie bylo vyhlášení války oficiálním aktem s mezinárodněprávními důsledky pro všechny zainteresované, v předmoderní době, kdy se diplomatické standardy a formy mezinárodní komunikace teprve pozvolna konstituovaly do všeobecně akceptované podoby, nabýval předěl mezi válkou a mírem mnohdy značně vágních forem. A právě dění roku 1618, všeobecně pokládáné za začátek třicetileté války, je toho přesvědčivým dokladem. Hranice mezi válkou a mírem v myšlení představitelů raně novověké politiky je o to obtížnější vymezitelná, oč více se v náhledu na ni rozcházely jednotlivé proudy stavovské opozice, ale i navzájem odlišné směry reprezentující zájmy habsburské dynastie, resp. vídeňského dvora. Rozdíly mezi nimi měly někdy podobu jemných nuancí, jindy byly naprosto zásadní, vždy se však jasně reprezentovaly

navenek, a to především formou stavovských apologií, reakcí vídeňského dvora na ně, proklamacemi odůvodňujícími zásahy proti stoupencům habsburské politiky a proti jezuitskému řádu či naopak obranou Tovaryšstva Ježíšova ze strany stoupenců prohabsburského a prokatolického směřování atp. Více než svádět samoučelnou vzájemnou „válku slov“ měla tato forma komunikace zcela pragmatický účel – účinnou propagandou oslovit potenciální spojence a získat je na svou stranu v konfliktu, který se nakonec neodvratně rozhořel. V rámci příspěvku budou analyzovány jednotlivé formy komunikace a sebe prezentace aktérů konfliktu, vytváření vlastní pozitivní image a negativního obrazu protivníka, stejně jako podoby a zdroje užívaných argumentů, cíleně směřujících k vytvoření ucelené představy konfliktu mezi stavy a panovníkem nejen jako „spravedlivé“ války za obranu pravé víry, ale především jako střetu, který lze přesvědčivě odůvodnit a ospravedlnit i právními, ideovými, a v neposlední řadě také ideologickými argumenty. Hranice mezi válkou a mírem tak byla z hlediska myšlení aktérů událostí roku 1618 ztotožnitelná s různými momenty, přinejmenším po určitou dobu – a to i poté, co stavovská revolta přerostla do otevřeného násilí proti politickým a ideovým odpůrcům – byla oběma znesvářenými stranami vnímána jako ono clausewitzovské „pokračování politiky jinými prostředky“.

Mezi dvěma i více loajalitami. Dilemata českých měst v roce 1618

Marek Ďurčanský

Česká královská města v předvečer stavovského povstání představovala zemský stav, který se pomalu probouzel k aktivnější politické aktivitě. Částečně k tomu byla přímo nucena rekatolizačními pokusy královských místodržících prováděnými především prostřednictvím podkomořího. V podobné, jen o něco složitější situaci, se ocitla i ko-

morní města, respektive města patřící duchovním vrchnostem. Pro ně mohl znamenat „Rudolfův Majestát“ naopak ohrožení náboženské svobody, nebo alespoň vnitřního konfesijního smíru v rámci jednotlivých městských obcí, jak o tom svědčí mimo jiné konkrétní případy zahrnuté do stavovských apologií. Nešlo přitom zdaleka jen o otázku chrámů, ale také městské správy v užším slova smyslu nebo městského školství.

Cílem příspěvku je nastínit z širšího pohledu výchozí situaci českých měst – královských a pokud možno i vrchnostenských – na počátku povstání i jejich reakce v prvních měsících vlády direktoriů. Vedle „dilemat“ městských rad bude sledováno také rozporuplné postavení dalších správních institucí ovlivňujících život českých měst: císařských rychtářů a vrchnostenských úřadů.

Úskalí válečné solidarity. Jan Vilém Mičan z Klinštejna za stavovského povstání

František Koreš

Otevřeným povstáním proti vládnoucí dynastii vyvrcholila v letech 1618 až 1620 doba zvýšeného mocenského a konfesijního napětí v české stavovské společnosti. Zatímco politickému, náboženskému či hospodářskému pozadí ústředních událostí tohoto rozsáhlého konfliktu již byla věnována přiměřená badatelská pozornost, nezohlednil dosavadní výzkum v dostatečné míře, jaké problémy přinášela válka jejím přímým i nepřímým účastníkům urozeného původu. Oproti veřejně činným jedincům vyplňovaly zvláště myšlení řadových zástupců vyšších stavů znatelně odlišné zážitky. Spíše než programovým cílům a ideálům protihabsburské opozice se počínání těchto osob podřizovalo péči o zabezpečení vlastní rodiny, hmotného zázemí a odpovídajícího sociálního postavení. Že se většina z nich necítila být v daném směru ohrožena pou-

ze nepřáteli, doložil pozoruhodný spor probíhající v roce 1620 mezi příslušníky stavovského tábora. Jeho hlavním aktérem se stal nezámožný šlechtic Jan Vilém Mičan z Klinštejna, který byl pověřen správou panství Nové Hradky na Chrudimsku zbraného katolicky orientovaným odpůrcům povstání. Ačkoli výnosy zdejších držav měly uspokojit především potřeby šlechty z Prácheňska a Bechyňska postižené vojenskými výpady císařské armády, dříve mocensky nevýrazný představitel panského stavu v nich podle později vznesených obvinění údajně spatřoval příležitost k nezákonnému obohacení. Vedle osobitého hodnocení jeho vystupování přinesly výpovědi a postoje jednotlivých účastníků rozepře zjištění, že i převážně drobná šlechta dovedla za vynucených okolností uplatnit promyšlené obranné strategie jednání, aby dosáhla naplnění svých majetkových nároků. Naznačený případ by však měl rovněž zvýraznit, jaké změny vnášel trvající válečný stav do struktury společenského řádu, zažitých způsobů komunikace či po generace utvářeného souboru šlechtických hodnot. Referát se pokusí z historickoantropologického hlediska odhalit další možnou perspektivu ve výkladu dění, jež bezprostředně předcházelo bitvě na Bílé hoře.

† † †

Působení kapucínského řádu v českých zemích během stavovského povstání (1618–1620)

Marek Brčák

Dne 1. června 1618 bylo v Římě z rozhodnutí generální kapituly kapucínského řádu schváleno povýšení česko-rakouského komisariátu na samostatnou provincii. Ironií osudu zůstává skutečnost, že kapucínský řád dosáhl zřízení samostatné provincie na území českých zemí zrovna v době, kdy zde třetí pražskou defenestrací (23. května 1618) začal rozsáhlý evropský konflikt později známý jako třicetiletá válka. V rámci příspěvku bude předsta-

veno působení kapucínů v Čechách a na Moravě během stavovského povstání, kdy došlo k značnému ochromení zdejší provincie. V této době byli kapucíni vyháněni ze svých dosavadních působišť (Olomouc, Roudnice nad Labem), došlo ke zpomalení či k úplnému zastavení výstavby konventů založených před rokem 1618 a v neposlední řadě docházelo k fyzickým útokům na samotné řeholníky. Kapucíni vzbuzovali u nekatolického obyvatelstva za stavovského povstání podobný odpor jako jezuité. Události budou popsány jak na základě řádových narativních pramenů (provinčních análů, pamětních knih a kronik jednotlivých klášterů), tak prostřednictvím pramenů nekapucínské provenience, které se s prvně uvedenými zdroji často zcela rozcházejí.

† † †

Možnosti vojenského vzdělávání středoevropské šlechty a měštanských elit na počátku třicetileté války

Klára Andresová

V prvních letech 17. století existovaly v Evropě dvě hlavní „školy“ vojenského umění, kterými bylo uherské a nizozemské bojiště. Mladí příslušníci šlechtických rodů a případně též měštanských elit, kteří usilovali o vojenskou kariéru, se nejprve učili jízdě na koni, šermu, střelbě a dalším individuálním dovednostem, které mohly být užitečné na bitevním poli; poté se vydávali přímo na tato dvě bojiště, kde se seznamovali se zákonitostmi války, taktikou a strategií v praxi. Od roku 1617 existovala také bezpečnější možnost vzdělávání v oblasti válečnictví, kterou představovala vojenská akademie v německém Siegenu. Tvůrcem studijního programu a prvním ředitelem akademie byl vojenský teoretik Johann Jacobi von Wallhausen, který využíval vlastní knihy a vojenské příručky dalších válečníků své doby jako učebnic. Dva Wallhausenovy tisky nás informují o záměrech školy, vzdělávacím pro-

gramu, finančních nárocích na studium a dalších faktech o akademii; některé užitečné zmínky najdeme i v jeho dalších publikacích. O Siegenské škole byla také sepsána divadelní hra, která měla přilákat nové studenty. Z děje tohoto dramatického představení lze odvodit, že v Siegenské akademii byly pravděpodobně využívány k výuce mj. specifické karetní hry, které měly simulovat střety dvou armád. Ačkoliv neznáme konkrétní verzi hry, která byla užívána v akademii, můžeme její význam analogicky odvodit např. ze hry téhož typu publikované Reinhardem I. von Solms-Lich roku 1559. Cílem příspěvku je představit výše zmíněné možnosti vojenského vzdělávání, tedy získávání praktických válečných zkušeností na vojenském tažení, studium na Siegenské škole a hraní dobových karetních her s vojenskou tematikou, a také popsat vliv počátku třicetileté války na dané studijní přístupy.

† † †

**„A to vše dalo se pro ty války
vojenské...“**

**Podkopenost českého
a středoevropského finančního
a měnového systému na prahu
třicetileté války**

Antonín Kostlán

Počáteční fáze třicetileté války v českých zemích i ve střední Evropě bývá spojována kromě jiného s finanční destabilizací, jejímiž příznaky jsou rozklad tradiční měny, masová výroba neplnohodnotné mince a zhroucení kreditního systému vyvolané emotivními změnami v oblasti ekonomických očekávání. Nejvýraznějším markantem této krize se stal v Čechách a na Moravě státní bankrot z prosince 1623 (tzv. kalada), kterému společně se zaváděním mechanismů válečného hospodářství a probíhajícími konfiskacemi proměňujícími výrazně pozemkovou držbu v českých zemích je přisuzována významná role při prosazování ekonomické krize spojené s demografickým regresem. Referát

se pokouší ukázat, že ve skutečnosti byla tato krize latentně přítomna již nejpozději od 80. let 16. století a že na prahu války byla ekonomická situace již do značné míry podkopána mimo jiné i v důsledku výrazného znehodnocení oběživa pronikajícího do Čech a na Moravu z širšího středoevropského prostoru. V okamžiku vypuknutí stavovského povstání nebylo již možné tento fakt ignorovat, a tak mincovní politika stavovských vůdců v letech 1618–1619 s sebou nutně přinášela první vykročení směrem k budoucímu bankrotu; císařská (respektive Lichtenštejnova) mincovní politika v prvních třech letech po Bílé hoře tak už jen pokračovala v nastoupeném trendu.

† † †

**Příspěvky archeologie k poznání
válečných událostí roku 1618
v Čechách.**

**Výzkumy archeologické nebo
transdisciplinární?**

Václav Matoušek

V první části příspěvku připomenu dva terénní výzkumy válečných lokalit z let 1618–1619. V roce 1991 proběhl průzkum pomocí detektoru kovů na tzv. „Volarských šancích“ na Šumavě nedaleko Soumarského mostu. Podle písemných pramenů bylo opevnění zřízeno na kontrolu jedné z větví Zlaté stezky a existovalo v letech 1618–1619. V roce 2017 publikovala M. Konrádová výsledky analýzy ikonografických pramenů k obléhání Českých Budějovic v letech 1618–1619. Součástí práce bylo také terénní studium, kdy se autorka pokusila identifikovat případné reliktu polních opevnění. Nejednoznačné pokusy o identifikace reliktů opevnění doplnila průzkumem pomocí detektoru kovů, ovšem ani tato metoda nepřinesla jednoznačné výsledky.

V druhé části příspěvku se pokusím formulovat některé zobecňující metodické teze. A/ termín „archeologický“ výzkum není při terénním studiu bojišť třicetileté války zcela

výstižný. Jedná se spíše o „transdisciplinární“ výzkumy s využitím archeologických metod; B/ metodiku těchto transdisciplinárních výzkumů tvoří: 1/ vlastní archeologické metody (archeologické sondáže, vyhledávání a dokumentace antropogenních reliéfních tvarů – reliktů opevnění); 2/metody a technologie jiných oborů archeologií tvůrčím způsobem rozvíjené a přivlastněné (dálkový průzkum země, detektory kovů); 3/ metody a poznatky jiných oborů (studium písemných, kartografických a ikonografických pramenů, poznatky z oborů botaniky, paleontologie, fyzické antropologie apod.); C/ co lze od těchto transdisciplinárních projektů očekávat? 1/ upřesnění lokalizace, resp. prostorových vztahů zkoumané události; 2/ kritiku písemných, ikonografických a kartografických pramenů; 3/ upřesnění dalších stránek události. Zejména „hmotné“ kultury (např. výzbroje a výstroje, konstrukce opevnění, údaje o tělesné stavbě účastníků události), 4/ příspěvek k poznání charakteru přírodního prostředí/krajiny v době sledované události.

† † †

**„Medico indignae?“
Reflexe a léčba střelných zranění
v lékařských spisech raného
novověku**

Bohdana Divišová

Zranění způsobená různými druhy střelných zbraní se stala dokladem vojenských technologií, jejichž znalost a používání se v raném novověku stalo naprosto běžným. Léčba těchto ran – stejně jako zlomenin a dalších problémů vyžadujících manuální zásah – patřila celá staletí výhradně do sféry níže postavených profesí barbírů a ranhojičů. Raný novověk přinesl pozvolna postupující změny i do tohoto dělení a chirurgii se začalo věnovat čím dál více graduovaných lékařů.

V jaké míře se tento fakt projevil v odborných spisech na prahu celoevropského konfliktu a v jeho průběhu? Přinesl velké změny v porovnání s obdobnými pracemi z 16. století? Jak se univerzitně vzdělaní lékaři vyrovnali s léčbou střelných zranění, když se nemohli opřít o antické či arabské autority? Tyto i další otázky by mělo zodpovědět srovnání vybraných dobových chirurgických příruček, mj. i „Institutiones chirurgicae“ (1601) Jana Jesenského, který v předmluvě označil vyčlenění chirurgie za pokus o tyranii, proti kterému je nutno zakročit.

† † †

**Generace roku 1618.
Formování císařské armády
a habsburský důstojnický sbor
na počátku třicetileté války**

Vítězslav Prchal

Třicetiletá válka bývá považována v mnoha ohledech za přelomové období. V jejím průběhu došlo na první plošné uplatnění nového vojenského a strategického myšlení, které v praxi umožnilo celým armádám a armádním sborům simultánně operovat (a kooperovat) na geograficky značně rozlehlém válečném poli. Jinak a lépe organizované a alespoň částečně hierarchizované armády se totiž mohly stát, v podstatě poprvé v dějinách, nástrojem jediného organizačně, takticky i strategicky geniálně uvažujícího velitelského mozku. Není náhoda, že plejáda nejslavnějších vojevůdců raného novověku začíná právě třicetiletou válkou (Valdštejn, Gustav II. Adolf, Montecuccoli...). K tomu ale potřebovali mít armádu coby kvalitně seřízený fungující stroj. Na konci třicetileté války se z hlediska politického pokládaly na vestfálském kongresu základy zcela nového systému evropské diplomacie suverénních států, z hlediska vojenského docházelo k neméně zásadním krokům v podobě zrodu stálých státních zprofesionalizovaných armád s vlastním systémem velení. Jak to ale vypadalo na jejím začátku?

Události v Čechách roku 1618 nachytaly císařské ozbrojené síly takříkajíc v „neglizé“, zcela nepřipravené cokoliv rychle nasadit do pole. I proto měly akce českých stavů zprvu relativní úspěch. To se ale postupně začalo měnit a dříve k vojenským službám v habsburských barvách byly otevřené dokořán a lákaly kdekoho. Proces formování a vzniku akceschopného základu císařské armády nahlédneme skrze materiály centrálních vídeňských úřadů (protokoly dvorské válečné rady, polní akta). Stranou pozornosti nezůstane proces udělování plukovníckých patentů v první fázi války, tzn. v takzvané „generaci roku 1618“, která, ještě před Valdštejnovou érou, představovala úplné prvopočátky důstojnického sboru vznikající císařské armády. Tato válečná generace „kondotierů“ bude porovnána z hlediska početního, kariérního, náboženského, oblasti původu a rozsahu vojenských pravomocí s možnostmi generace „profesionálů“ v pozdějších desetiletích. Ti se již pohybovali v přeci jen pevněji utvořeném a kompetenčně jasnějším hierarchizovaném systému císařské armády a jejího důstojnického sboru, přesto však vstupovali do habsburských služeb v podobně krizových momentech, kterým byla například obrana císařské metropole před Osmany.

† † †

1618. „Prchající Atalanta“ Michaela Maiera jako pozdní plod rudolfínské epochy

Ivo Purš

Jedním z nejvýznamnějších a také nejčastěji reprodukováných alchymických tisků počátku 17. století je *Prchající Atalanta neboli Nové chymické emblémy vyjadřující tajemství přírody* lékaře a „chymika“ Michaela Maiera (1569–1622). Tato kniha vyšla ve dvou vydáních v letech 1617 a 1618 u Johanna Theodora de Bry v Oppenheimu a o její výtvarnou

stránku se postaral vynikající rytec Matthäus Merian st. (1593–1650). Kniha tvoří padesát alchymistických emblémů, jejichž nadpisy Maier vybral převážně ze sbírek traktátů středověkých alchymistických „autorit“. Ke každému emblému Maier napsal epigram a Merian vytvořil vyobrazení. Maier dále každý emblém opatřil dvoustránkovým výkladem a své básně zhudebnil do padesáti fug, jejichž notace v knize též otiskl.

Ačkoli to není obecně známo, kniha je spojena s pražským pobytem Michaela Maiera v letech 1608–1610, neboť tehdy zde Maier sepsal latinské a německé básně, které také zhudebnil a nazval je stejně jako později svou Atalantu – *Emblemata nova de secretis naturae chymica*.... Dokončení Atalanty a její odevzdání do tisku se pak podle Maierovy korespondence uskutečnilo v letech 1616–1617 ve Frankfurtu nad Mohanem, kde se Maier léčil po návratu z Anglie z vážné nemoci, která mu zabránila, aby se opět vydal do Prahy, kam se podle vlastních slov chystal.

Aniž bych chtěl připomínat diskutabilní konstrukce Frances Yatesové, chci v tomto příspěvku poukázat na potenciální inspiraci, kterou mohl Maier v Praze načerpat pro své dílo, i na zvláštní časovou koincidenci mezi vydáním většiny jeho hlavních děl (převážně v letech 1616–1620), která tvoří apogeeum alchymických bádání, jak se rozvinula ve vědeckém a humanistickém prostředí dvora Rudolfa II., a definitivním koncem této „rudolfínské“ epochy, kterou přineslo nezdařené stavovské povstání.

† † †

Rebelie a „kvalita věrnosti“. České Budějovice a počátek stavovského povstání

Tomáš Sterneck

Příspěvek je věnován dění v předním jihočeském královském městě v červnu a červenci 1618, kdy se překvapivě složitě vyhrožovaly postoje

představitelů majoritně katolické obce ke stavovské revoltě. Do názorových kolizí v řadách českobudějovického měšťanstva se primárně nepromítaly rozpory v konfesijně-politické orientaci jednotlivců, nýbrž rozdílné vnímání vojensko-politických souvislostí v týdnech po pražské defenestraci. Poměry v prostoru obklopeném budějovickým hradebním pásem byly bezprostředně ovlivněny nejenom ozvuky „velkých“ událostí v centru království, ale také děním v nejbližším okolí města, kam koncem června přitáhla několikatisícová armáda Jindřicha Matyáše Thurna. Lze v případě těch obyvatel Českých Budějovic, kteří se v polovině roku 1618 veřejně angažovali, rozlišit mezi zrádci a věrnými? A mělo uvažování o „kvalitě věrnosti“ uvnitř měšťanské komunity význam po porážce stavovského povstání?

**Jesseniův spis Proti tyranům.
Polemika se zastánci panovnické
suverenity na počátku třicetileté
války**

Kateřina Šolcová

Střety mezi panovníkem a stavy, ke kterým v Evropě docházelo v desetiletích předcházejících třicetileté válce, byly provázeny napětím mezi dvěma politicko-filosofickými koncepcemi panovnické moci. Ty odrážely nové poměry, které nastaly v důsledku nástupu evropské reformace a tím i konfesně rozdělené společnosti. První z nich se přikláněla k představě suverénního panovníka, jenž by měl

dostatek moci udržet rozdílné – často znesvářené – náboženské strany pod kontrolou. Představitelé druhého směru, teoretici odporu proti panovníkovi, tzv. monarchomachové, naproti tomu vycházeli z obavy, že takto silný panovník začne svou moc používat svévolně nebo ji dokonce použije proti některé z náboženských skupin a projeví se tak jako tyran. Proto monarchomachové usilovali o omezení vladařské moci a ospravedlnění případného zásahu proti nespravedlivému panovníkovi.

Námětem mého příspěvku je krátký spis rektora pražské univerzity a jednoho z vůdců českého stavovského povstání Jana Jesenského – Jessenia (1566–1621) Proti tyranům (*Pro vindiciis contra tyrannos oratio*), vydaný v napjaté atmosféře roku 1620. Ten představím jako poměrně pozdní, ve východní části střední Evropy ojedinělý ohlas nauk kalvínských monarchomachů, jež byly podníceny náboženskými válkami ve Francii v letech 1562–1598. V Jesseniově případě o několik desetiletí později tomu bylo podobně, neboť i on byl motivován roku 1620 k pražskému vydání svých *Vindicií* okolnostmi politickými. Protivník, proti němuž mířil, byl ovšem v jeho případě habsburský katolický absolutismus Ferdinanda II., proti němuž stanuly na počátku třicetileté války protestantské stavy. Spis je pozoruhodný tím, že přináší polemiku se zmíněnými zastánci suverénního pojetí moci z pozic monarchomachie, jejímž myšlenkám se Jesseniový vystoupením dostalo naplnění v konkrétním politickém jednání, a to i s ohledem na jeho tragický nezdar.

PŘEDNÁŠEJÍCÍ

Mgr. et Mgr. Klára Andresová

Ústav informačních studií a knihovnictví
FF UK, Vojenský historický ústav Praha
klara.andresova@email.cz

PhDr. Marek Brčák

Ústav dějin UK a archiv UK,
Ústav českých dějin FF UK
marek.brcak@ruk.cuni.cz

Prof. PhDr. Václav Bůžek, CSc.

Historický ústav FF JU
buzek@ff.jcu.cz

Mgr. Bohdana Divišová, Ph.D.

Ústav dějin lékařství a cizích jazyků I. LF UK
bohdana.divisova@lf1.cuni.cz

PhDr. Marek Ďurčanský, Ph.D.

Ústav dějin UK a archiv UK
Marek.Durcansky@ruk.cuni.cz

PhDr. František Koreš

Historický ústav FF JU
fkores@seznam.cz

PhDr. Antonín Kostlán, CSc.

Centrum dějin vědy ÚSD AV ČR
kostlan@seznam.cz

Prof. PhDr. Václav Matoušek, CSc.

Katedra sociální a kulturní ekologie FHS UK
vaclav.matousek@fhs.cuni.cz

PhDr. Vítězslav Prchal, Ph.D.

Ústav historických věd FF UP
Vitezslav.Prchal@upce.cz

Mgr. Ivo Purš, Ph.D.

Ústav dějin umění AV ČR
purs.ivo@gmail.com

Mgr. Tomáš Sterneck, Ph.D.

Historický ústav AV ČR
sterneck@volny.cz

Doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph.D.

Ústav českých dějin FF UK
marie.koldinska@ff.cuni.cz

Mgr. Kateřina Šolcová, Ph.D.

Katedra Filosofie FF UP, Filosofický ústav
AV ČR
katerina.solcova@upce.cz